

7. apríl 2015

Er ójafnvægi á milli framboðs og eftirspurnar á vinnumarkaði?

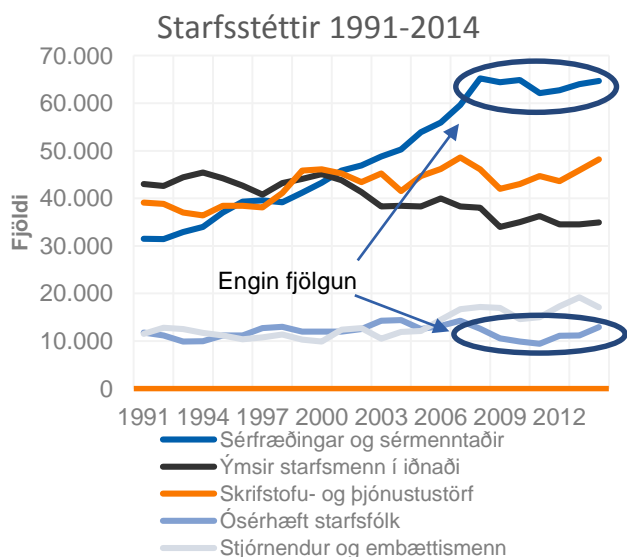
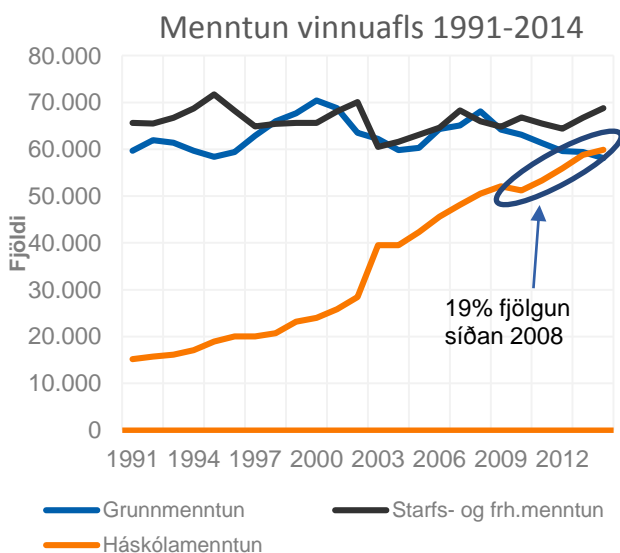
Við í greiningardeild Arion banka erum, eins og flestir, sammála um að menntun og mannauður sé grundvöllur hagsældar í samfélaginu. Þrátt fyrir það eru ákveðin takmörk á því að hve miklu leyti aukin menntun skilar sér í hagkerfið. Við myndum ekki komast langt ef meirihluti þeirra sem fara í háskóla myndu t.d. einungis læra hagfræði, því þó okkur finnst að það mætti víðar kenna hugtök eins og fórnarkostnaður og verðteygni, þá nýtist sú þekking afar takmarkað á mörgum vinnustöðum landsins.

Í nýlegu tölublaði [The Economist](#) er greint frá því að í Bandaríkjunum og víðar hafi verið algjör sprenging í háskólamenntun. Velta menn vöngum yfir því hvort þessi mikla aukning menntunar sé í öllum tilfellum góð fyrir vinnumarkaðinn. Ástæðan er sú að það eru sterkar vísbendingar um að háskólagráður í sjálfu sér, en ekki það sem fólk lærir, sé það sem atvinnurekendur horfi til. Ef svo er þá er menntunin frá sjónarhóli vinnumarkaðsins mjög dýr leið til aðgreiningar starfsfólks þar sem háskólamenntun tekur yfirleitt að lágmarki 3 ár. Taka skal fram að þetta er þröngt sjónarhorn sem tekur ekki tillit til annarra og oft jákvæðra áhrifa menntunar.

[Í Danmörku](#) eru vísbendingar um að eitthvað þessu líkt hafi átt sér stað þar sem mikið ójafnvægi virðist vera milli þarfa vinnumarkaðarins og menntunar fólks. En hvernig er þetta á Íslandi? Undanfarið hefur nokkuð borið á því að talað sé um skort á t.d. iðnaðarmönnum annars vegar en hins vegar offramboð á til að mynda lögfræðingum. Í byrjun árs birtust tölur um fjölgun starfa árið 2014 þar sem kom í ljós að hún var langmest meðal ósérhæfðs starfsfólks og starfsfólks í þjónustustörfum. Það er því vel þess virði að spyrja: Er mikið ójafnvægi milli framboðs og eftirspurnar á vinnumarkaði á Íslandi með tilliti til menntunar?

Vísbendingar um að háskólamenntaðir fái síður vinnu tengda menntun sinni

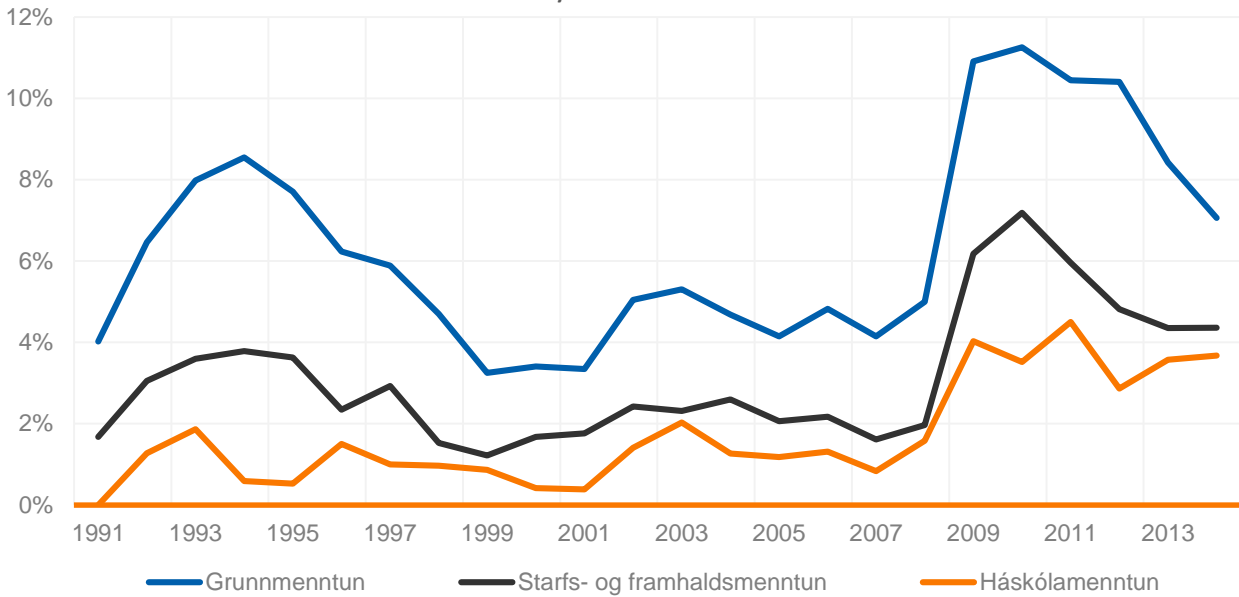
Á myndunum hér að neðan má sjá annars vegar menntun vinnuafis og hins vegar fjölda innan hversrar starfsstéttar. Þar sést að háskólamenntuðum einstaklingum hefur fjölgað mikið á vinnumarkaði síðan í byrjun 10. áratugarins og sérstaklega eftir aldamót. Lengi vel fylgdi þessi aukning háskólamenntaðra einstaklinga nokkuð vel aukningu sérfræðinga og sérmenntaðs starfsfólks á vinnumarkaði. Eftir efnahagshrunið hefur þó orðið breyting þar á. Frá 2008 hefur fjöldi sérfræðinga og sérmenntaðs starfsfólks á vinnumarkaði staðið í stað á meðan háskólamenntuðum hefur haldið áfram að fjölga. Einnig hefur stjórnendum og embættismönnum fjölgað lítið sem ekkert, en þeir eru oftast ekki háskólamenntaðir. Þetta þýðir einfaldlega að háskólamenntaðir eru í ríkari mæli að fara í önnur störf. T.d hefur þjónustu- og verslunarfólki fjölgað um nærri 6.000 frá 2008 og má leiða líkur að því að stór hluti þess sé með háskólamenntun.

Þessi þróun gæti þýtt að sífellt fleiri eru ekki að nýta menntun sína beint í starfi. Þetta er vissulega misjafnt eftir störfum og sumar háskólagráður, eins og tölvunarfræði, hafa verið mjög eftirsóttar á vinnumarkaði undanfarin ár. Sama er t.d. ekki hægt að segja um lögfræði. Nýverið sóttu 54 lögfræðingar um [hálf starf hjá útfararstofu](#) og árið 2013 fjallaði [Lögmannablaðið](#) ítarlega um slæma stöðu á vinnumarkaði fyrir lögfræðinga – sama ár og það voru 1.229 nemendur skráðir í lögfræði í háskólum landsins. Árið 1997 voru 440 nemendur skráðir í lögfræði svo aukningin nemur nærri því 200%. Á sama tíma hefur fjölgað um 145% í viðskiptafræði, 259% í sálfræði, 230% í uppeldis- og menntafræðum og 2.328% í félagsráðgjöf svo eitthvað sé nefnt.

Ef horft er á atvinnuleysistölur virðist þó ekki vera ástæða fyrir stúdenta og háskólamenntaða að örvænta, a.m.k. ekki í bili. Atvinnuleysi er enn minnst meðal háskólamenntaðra eða tæp 4% árið 2014. Þó er það nokkuð hærra en fyrir 2008 og hefur nær ekkert lækkað síðan þá á meðan atvinnuleysi meðal grunn- og framhaldskólamenntaðra hefur lækkað mikið, sem gæti verið önnur vísbending um að háskólamenntaðir eigi erfiðara með en áður að finna sér starf við hæfi.

Atvinnuleysi eftir menntun

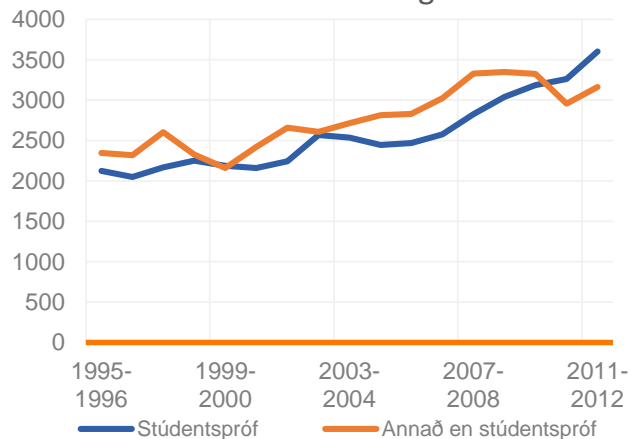

Heimild: Hagstofa Íslands.

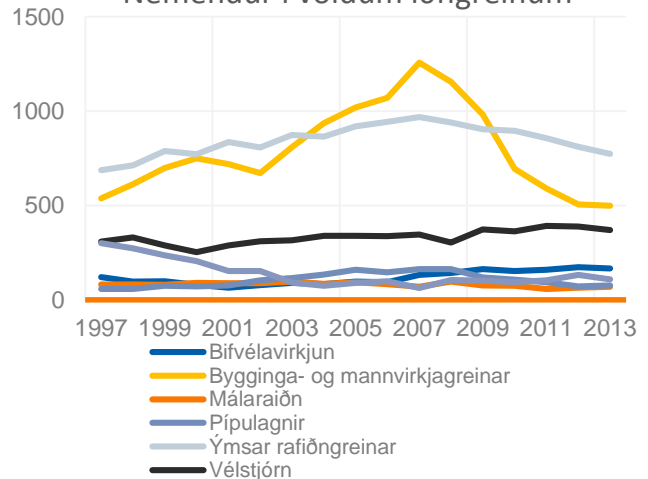
Er skortur á iðnaðarmönnum og sérhæfðri menntun tengdri ferðapjónustu?

Á meðan háskólanám, og bóknám almennt, nýtur vaxandi vinsælda hefur aukningin í verknámi verið minni. Á myndinni vinstra megin hér að neðan má sjá að brautskráðum stúdentum hefur fjölgað meira en öðrum brautskráðum úr framhaldsskólum síðan 1995. Þetta er að nokkru leyti í takt við reglulegar fréttir um að á Íslandi sé [skortur á iðnaðarmönnum](#). Ekki liggja fyrir nákvæm gögnum um hversu mikill sá skortur er, en þróun í ýmsum vinsælum iðngreinum og sú staðreynd að mikill fjöldi iðnaðarmanna flutti úr landi í kjölfar efnahagshrunsins styðja þá kenningu. Á myndinni hægra megin sést að iðngreinarnar sem þar eru standa í stað eða eiga undir högg að sækja. Til dæmis hefur nemendum í rafvirkjun og tengdum greinum ásamt nemendum í ýmsum byggingagreinum farið fækkandi síðan 2008. Aðrar greinar, eins og vélstjórn og pípulagningar hafa staðið nokkurn veginn í stað síðan 1997. Ef þessar tölur hafa ekki breyst síðan 2013 má jafnvel spyrja hvort það sé fyrirsjáanlegt að það verði alvarlegur skortur á iðnaðarmönnum.

Brautskráningar á framhaldsskólastigi

Nemendur í völdum iðngreinum

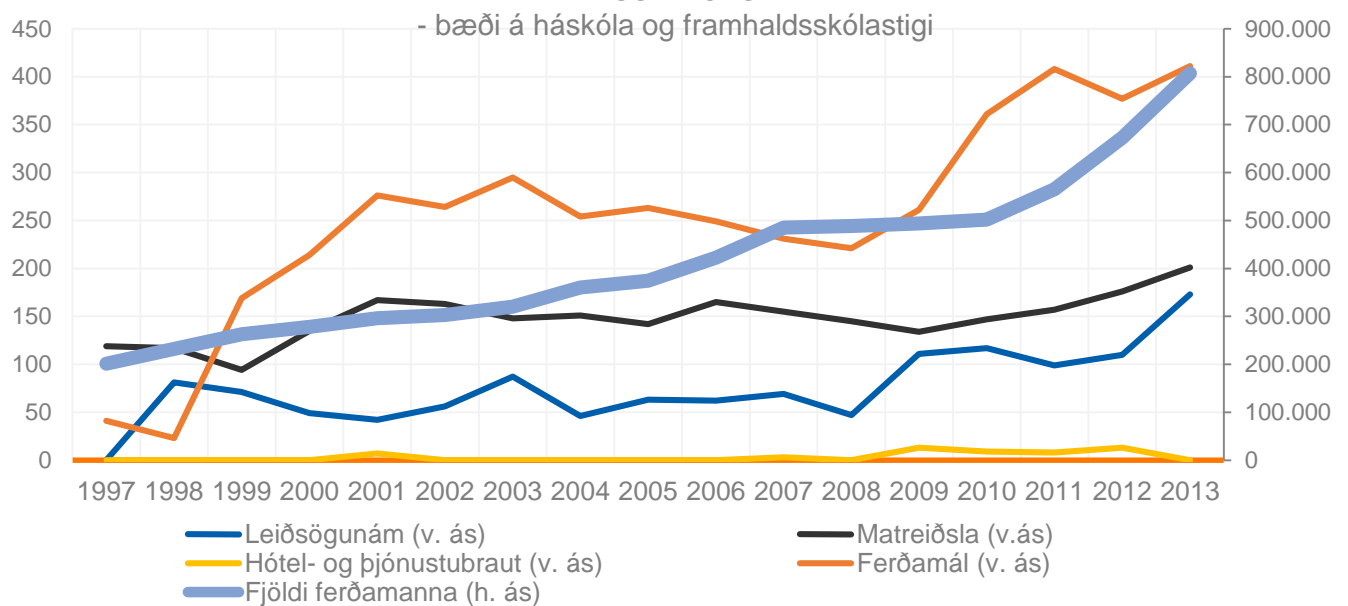

Heimild: Hagstofa Íslands.

Hvað með stærstu atvinnugreinina sem einnig vex hvað hraðast – ferðaþjónustu? Í [ferðaþjónuskýrslu greiningardeildar](#) Arion banka sem kom út í fyrra kom fram að fjölgun starfa frá 2010 til 2013 hafi að mestu leyti mátt rekja til ferðaþjónustunnar. Vandinn, með tilliti til menntunar fólks, er sá að flest af þessum störfum eru í verslun, fólksflutningum, hótélrekstri og ýmiskonar þjónustu sem síður krefst háskólamenntunar. Ferðamálafræði á framhalds- og háskólastigi hefur notið aukinna vinsælda eins og sést á myndinni hér að neðan og virðist vera sæmilega í takt við uppgang ferðaþjónustunnar. Þó var ferðamálafræði einungis 15. vinsælasta háskólagreinin með 322 nemendur árið 2013. Aðsókn í erlend tungumál hefur heldur ekki tekið sérstaklega við sér miðað við aðrar háskólagreinar. Nemendum fjölgaði í ensku(+31%) og þýsku(+36%) en fækkaði í spænsku (-24%) og frönsku (-8%) á árunum 2008-2013.

Með gríðarlegri fjölgun ferðamanna má einnig ætla að eftirspurn eftir fólki með aðrar námsgráður tengdar t.d. hótélrekstri, matreiðslu og leiðsögn hafi aukist verulega. Tölurnar sýna þó að það er ekki víst að það sé að skila sér að fullu í aukinni aðsókn í slíkt nám. Hótel- og þjónustubraut hefur lengi haft afar fáa nemendur, ef einhverja, en hafði þó fram til 2012 vaxið fiskur um hrygg. Aftur á móti var enginn skráður nemandi á brautinni árið 2013 samkvæmt Hagstofunni. Matreiðsla virðist einnig vera að sækja í sig veðrið og hefur vaxið í vinsældum eftir 2008, en þó hæggar en fjölgun ferðamanna. Leiðsögunám hefur notið sívaxandi vinsælda og fjölgaði um nær 60% milli 2012 og 2013. Samt hefur fjölgun nemenda í leiðsögn verið hlutfallslega minni en fjölgun ferðamanna frá 2010 til 2013.

Fjöldi ferðamanna og nemendur í greinum tengdum ferðaþjónustu 1997-2013

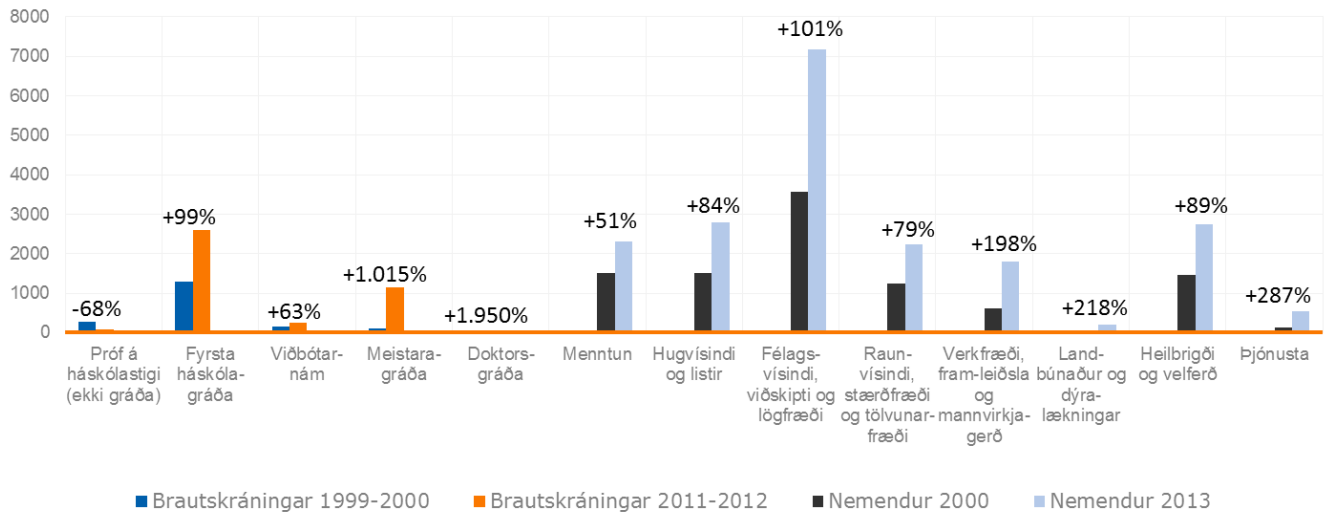

Heimildir: Ferðamálastofa, Hagstofa Íslands.

Purfum að vera meðvitaðri

Þó að þessi einfalda greining sé síður en svo gallalaus, þá eru samt sem áður sterkar vísbendingar um að nokkurt ójafnvægi sé á vinnumarkaði á Íslandi. Það sem meira er, þá virðist það ekki vera að breytast ef miðað er við árið 2013, sem nýjustu gögn ná til. Vandinn er helst fólgin í því að samkeppni um störf meðal háskólamenntaðra er sífellt að harðna, á meðan vísbendingar eru um að framundan sé skortur á ýmsu iðnmenntuðu fólki og fólki með menntun tengdri ferðaþjónustu. Þessi þróun þarf þó engan veginn að öllu leyti að vera slæm. Menntun verður seint einskis virði og hugsanlega skapar þessi mikli fjöldi háskólamenntaðra svigrúm til sóknar í atvinnugreinum sem ekki er einfalt að sjá fyrir núna. Það er nauðsynlegt að stjórnvöld séu vakandi fyrir stöðunni og að fólk sem hyggur á nám íhugi í það minnsta stöðuna á vinnumarkaði. Ef heldur fram sem horfir er raunveruleg hættu á að háskólamenntaðir flýji land og/eða framþróun í sumum greinum, eins og ferðaþjónustu, verði hægari en ella vegna skorts á hæfu starfsfólki. Hvort tveggja kæmi til með að draga úr hagvexti í framtíðinni.

Brautskráningar og fjöldi nemenda í háskóla

Heimild: Hagstofa Íslands .

Greiningardeild Arion banka

Anna Hrefna Ingimundardóttir
anna.ingimundardottir@arionbanki.is

Elvar Ingi Möller
elvar.moller@arionbanki.is

Hrafn Steinarsson
hrafn.steinarsson@arionbanki.is

Konráð S. Guðjónsson
konrad.gudjonsson@arionbanki.is

Stefán Broddi Guðjónsson
stefan.gudjonsson@arionbanki.is

Forstöðumaður

Regína Bjarnadóttir
regina.bjarnadottir@arionbanki.is
444-6969

[Hér má finna fyrirvara](#)